

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 129 2008

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Otto Fischer (uppsatser) och Petra Söderlund (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Box 632, 751 26 Uppsala, samt även digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till Otto.Fischer@littvet.uu.se. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2009 och för recensioner 1 september 2009.

Uppsatsförfattarna erhåller särtryck i pappersform samt ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil.

Abstracts har språkgranskats av Magnus Ullén.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet Pg: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.littvet.uu.se.

ISBN 978-91-87666-26-1

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Elanders Gotab, Stockholm 2009

”närmast att likna vid en kulturell panik” (s. 201). Det kraftfulla försvaret av denna norm visar att i den svenska litteraturvetenskapen kring sekelskiftet 2000 är textanalysen fortfarande kung.

Avslutningsvis en historisering. I förordet till nyöversättningen av Aristoteles ”Om diktkonsten” (1994) ser Arne Melberg Aristoteles text som en möjlig replik på Platons diskussion om litteraturens status och funktion i dialogen *Staten*. I Platons ideala stat har dikten ingen plats – i motsats till hos Aristoteles där dikten ges en central position. I slutet av *Staten* modifierar dock Platon/Sokrates sin kritik av litteraturen genom att säga att detta är en replik i ett gammalt ”bråk” mellan filosofin och dikten. Melberg kommenterar:

Det första kända exemplet på ”bråk” mellan filosofin (och därmed kritiken) och dikten avslutas således med att Sokrates slår fast att det redan är ett gammalt gräl. Låt oss med ledning av detta vara försiktiga med att utnämna vare sig Platon eller Aristoteles till kritikens och poetikens upphovsmän. Kanske vi istället borde försöka se Platon och Aristoteles som de första kända försöken att inta position i en litterär debatt som verkar permanent i den meningen att den är en del av själva litteraturen – en debatt som alltid har gällt och gäller det rätta sättet att förstå och förklara dikt. (s. 8 f)

Melberg ser alltså debatten om litteraturens betydelse samt om hur man bäst bör förstå och förklara litteratur som en permanent del av både litteraturen och litteraturvetenskapen.

Man kan således konstatera att Hanne-Lore Andersson genom sin avhandling *Doxa och debatt. Litteraturvetenskap runt sekelskiftet 2000* inte bara givit den svenska litteraturvetenskapen ett viktigt och intressant bidrag som förhoppningsvis kommer att bli mycket uppmärksammat och diskuterat framöver. Hon har också trätt in i den debatt om litteraturens och litteraturstudiets väsen som räknar sina anor tillbaka till Platon och Aristoteles och som i sig är en evig och central del av själva litteraturen. Det är ingen dålig prestation.

Torbjörn Forslid

Christer Johansson, *Mimetiskt syskonskap. En representationsteoretisk undersökning av relationen fiktionsprosa–fiktionsfilm* (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in History of Literature 52). Stockholm 2008.

Det finns en omfattande internationell diskussion om vad narrativ fiktion är och hur denna speciella typ av kommunikation fungerar. Diskussionen, som förs inom olika discipliner och skolbildningar och rör ett antal ämnen och teoretiska frågor, är inte enkel att överblicka. Christer Johanssons omfattande avhandling, i vilken han på punkt efter punkt kritiskt prövar tidigare forskning inom det aktuella fältet i relation till ett intermedialt material, måste därför betraktas som mycket ambitiös. Avhandlingsförfattaren har lyckats väl med sin uppgift och resultatet har blivit en gedigen och välskriven framställning.

På grund av avhandlingens omfattning och karaktär kommer jag i denna recension inledningsvis att ge en övergripande beskrivning av Johanssons projekt, dess ämne, syfte, metod och förhållande till tidigare forskning. Jag kommer därefter relativt kortfattat – kortfattat i förhållande till de olika avsnittens omfattning och utförlighet – beskriva arbetets olika delavsnitt. Avslutningsvis framför jag några kritiska frågor som framför allt relaterar till det generella anslaget i Johanssons arbete.

När Johansson anger ämnet för sitt arbete föreslår han två tänkbara beskrivningar. Han säger att man kan betrakta studien som en utredning av förhållandet mellan fiktionsprosa och fiktionsfilm, det vill säga deras olika sätt att representera mot bakgrund av en generell modell för narrativ fiktionsrepresentation. Men han föreslår också att man kan uppfatta arbetet som en teoretisk undersökning av fiktionell representation och intermedialitet, med fiktionsfilmen och prosan som exempel. Skillnaden mellan dessa båda förslag tycks i första hand gälla vad som är avhandlingens primära studieobjekt. De båda ämnesbeskrivningarna hålls dock samman av det gemensamma syftet att på ett nyanserat och fördjupat sätt beskriva hur de båda medierna förhåller sig till varandra i termer av likheter och skillnader. Det som i synnerhet den andra ämnesbeskrivningen syftar till att förklara är emellertid de långa teoretiska utredningarna som då motiveras av att avhandlingsförfattaren vill mejsla fram en teoretisk modell eller representationsteori som kan ligga till grund för ett adekvat intermedialt studium. Johanssons intermediala undersökning kan följaktli-

gen i lika hög grad betraktas som en prolegomenon för ett sådant studium.

Om man inte beaktar detta andra ämne eller syfte kan man uppfatta att Johansson ibland förlorar sig i omfattande i och för sig intressanta genomgångar av enskilda frågor och tenderar att glömma deras relation till huvudfrågan. Vid vissa tillfällen presenteras till exempel inledningsvis en vanlig uppfattning i en intermedial fråga. Därefter diskuteras grundligt de relevanta begreppen i den aktuella uppfattningen samtidigt som alternativa hållningar prövas. När Johansson sedan föreslår en slutsats kan det visa sig att denna är tämligen lik den position han tog sin utgångspunkt i. Men mot denna tänkta invändning kan man alltså anföra att detta arbetssätt motiveras av ambition att göra reda för de distinktioner och begrepp som förekommer i den intermediala diskussionen. Detta gäller även i de fall då tidigare forskare ansetts ha haft rätt i sina intuitioner.

Johansson motiverar det breda anslaget genom att hänvisa till det som han uppfattar som brister i den intermediala forskningen. Han anser att denna forskning präglas av två tendenser. Den första av dessa sägs sträva efter "maximal transmedial enhetlighet" och i första hand fokusera på begrepp som antas vara gemensamma för de båda medierna. Typiska representanter för detta förhållningssätt är, enligt Johansson, semiotiken och den strukturalistiska narratologin. Den andra tendensen är att i stället betona det medietypiska. Metoden yttrar sig ofta i presentationen av kontrasterande binära oppositioner av typen perceptuell-konceptuell, mimetisk-diegetisk, showing-telling, närhet-distans, ikonicitet-konventionalitet, bokstavig-metaförisk. Trots att Johansson i flera fall tycks uppfatta att de grundläggande intuitioner som de angivna motsatsparen skall beskriva är korrekta anser han att deras betydelse är diffus. Dessutom menar han att det ofta är oklart vad en viss jämförelse avser. De aktuella motsatsparen kan relatera till de dominerande egenskaperna hos olika representationsbärare (framför allt det skrivna ordet och den rörliga bilden); till förhållandet mellan representationsbärare och meningsinnehåll eller betydelse; till den typ av innehåll som de båda medierna bäst representerar; eller till det som antas känneteckna receptionen av dem.

Mot dessa tendenser, som kritiserats för att vara för enkla eller utgå från en oklar begreppsanvändning, ställer Johansson en modell som han beskriver som syntetisk och pluralistisk. Hans syntetise-

rande metod innebär att han undersöker förhållandet mellan, och prövar att föra samman, teoretiska antaganden framför allt från det semiotiska fältet och den estetiska filosofin som båda behandlat representationsteoretiska frågor. Sådana antaganden kan ofta verka oförenliga. Men avhandlingsförfattaren återkommer gång efter annan till den harmonierande tesen att en närmare granskning ofta ger vid handen att de till synes motstridiga beskrivningarna i själva verket bara kommer sig av att de behandlar olika aspekter av ett och samma fenomen.

Johansson beskriver sin modell som pluralistisk eftersom den tar hänsyn till "representationens olika relata, relationen mellan tecken och teckenenheter, receptionen och produktionen, kontextuell och akontextuell mening samt relationen mellan dessa meningsaspekter" (s. 397).

Denna Johanssons generella modell för narrativ fiktionsrepresentation sägs bättre kunna beskriva och förklara återkommande fördomar och tankemönster i den intermediala forskningen samt maximera kontaktytan mellan olika medier. Detta skall då möjliggöra för en mer nyanserad komparativ studie.

Avhandlingsförfattaren rör sig genomgående med resonemang på tre olika nivåer. På en första nivå diskuteras teoretiska frågor. Johanssons ansåg är tvärvetenskapligt och han anknuter till ämnen som semantik, semiotik, narratologi, estetik, menings- och fiktionsfilosofi och kognitionsteori. De huvudsakliga resonemangspartnerna är emellertid semiotiken och den estetiska filosofin. Trots att dessa båda fält ofta tycks stå i ett spänningsfyllt förhållande till varandra menar avhandlingsförfattaren, som vi sett, att de sysslar med besläktade frågor och kan syntetiseras. Semiotiken får då bidra med olika representationsmodeller och distinktioner mellan teckentyper medan filosofin tillhandahåller fiktionsbegrepp och receptionsteori. Johanssons förslag, som beskrivs som "nyskapande", lyder: "semiotikens representationsmodeller tillförs ett filosofiskt fiktionsbegrepp, och distinktionen mellan teckentyper relateras till olika former av pragmatiska aktiviteter" (s. 16). Kombinationen möjliggörs av att Johansson utgår från en tredelad representationsmodell och antar att även fiktionen har referens. Han anknuter då till fiktionsteorier som tar sin utgångspunkt i hur mottagarna antas tillgodogöra sig en fiktionsframställning genom att i fantasin föreställa sig de "fiktionssanningar" som denna då förutsätts referera till.

Den andra nivån i resonemanget gäller fiktionsfilmen och fiktionsprosan i allmänhet. Det innebär att de omfattande diskussionerna inom till exempel semiotiken rörande definitioner och distinktioner hela tiden förs tillbaka till och prövas mot den intermediala forskningen på dessa båda framställningsformer och deras respektive representationsbärare.

Slutligen behandlar avhandlingen (den tredje nivån) en rad filmer och noveller eller romaner. Dessa fungerar dock framför allt som återkommande illustrerande exempel: Det är Stig Dagermans "Att döda ett barn" och de två filmatiseringarna av denna historia; Thomas Manns *Döden i Venedig* och Luchino Viscontis filmatisering av denna; Anthony Burgess roman *A Clockwork Orange* och Arthur C Clarks 2001 *A Space Odyssey* och Stanley Kubricks filmer som relaterar till dessa romaner; samt Jane Champions film *Pianot* och den roman, *The Piano*, hon och Kate Pullinger skrivit. Trots att det i samtliga fall rör sig om så kallade adaptationer är detta inte avhandlingens ämne.

Arbetet, som alltså syftar till att skapa förutsättningar för en adekvat undersökning av vad som är transmedialt respektive medietypiskt i fiktionsfilmen och prosan, utgörs av en undersökning av relevanta aspekter av representation, fiktion och narrativt perspektiv utifrån en serie frågor som till exempel: Är enheter och relationer i den litterära texten av ett annat slag än de som förekommer i filmens avbildningar? Vad innebär det när man beskriver vissa medier som begreppsliga och abstrakta och andra som perceptuella och konkreta? Har metaforer och symboler samma karaktäristika i de båda medierna? Hur fungerar konventionella, ikoniska och indexikaliska tecken och meningsrelationer i prosa och film? Har berättare och övriga narrativa agenter och karaktärer samma status i de olika medierna? Är receptionen av film respektive prosa av samma eller skilda slag?

Avhandlingens första del presenterar det allmänna anslaget och några grundläggande begrepp. I den andra delen behandlas "Representationsbärare, mening och betydelse i prosa och film", medan den tredje delen diskuterar "Ikonicitet och indexikalitet i prosa och film".

I del II och III finns en genomgående metod. Johansson börjar i allmänhet med att hänvisa till den intermediala forskningen och dess beskrivningar av det som uppfattas som medietypiska drag. Han vänder sig därefter till semiotiken och filosofin för att närmare utreda vad diskussionen

egentligen behandlar. Dessa avsnitt präglas av definitioner och distinktioner. Resonemanget mynnar ofta ut i att Johansson söker föra samman och relatera de olika beskrivningarna till varandra för att på så vis få fram en fruktbar modell. De teoretiska resonemangen relateras sedan till hans återkommande exempel från filmen och prosan. Slutligen föreslås en fördjupad och nyanserad beskrivning av det som uppfattas som medietypiskt. I flera fall modifieras emellertid sedan dessa beskrivningar genom att Johansson visar att de aktuella konstnärerna på olika sätt kringgår begränsningarna i respektive medium. Det förefaller helt enkelt som om det som kan uppfattas som mer "statiska" egenskaper i de båda teckensystemen – i huvudsak det konventionella språket och filmens avbildande bild- och ljudspår – kan kompenseras i romanen eller filmen genom det som beskrivs som sekundär konventionalitet eller kontext.

Den andra delen, som sträcker sig från s. 40–138, behandlar de olika representationsbärarnas karaktäristika; konventionalitet och generell mening; syntagm och paradigm; analogier och metaforer; specifik, generell, konkret och abstrakt mening och betydelse; samt metafor, symbol och expression. Den återkommande frågan i dessa avsnitt är hela tiden vilka likheter och skillnader som finns mellan de olika semiotiska systemen; vilken typ av tecken som används i de båda medierna och hur de genererar mening och betydelse. Frågan är dessutom hur dessa likheter och skillnader skall beskrivas på ett sådant sätt att det kan ligga till grund för en adekvat och nyanserad intermedial studie.

Den tredje delen, som omfattar s. 139–267, behandlar ikonicitet och indexikalitet i prosa och film. Johansson ger inledningsvis en presentation av ikonicitetens plats i den intermediala forskningen. Han hänvisar bland annat till Brian McFarlane och Seymour Chatman som anser att distinktionen mellan konventionella och ikoniska tecken är central i den intermediala forskningen. Johansson relaterar denna synpunkt till distinktionen mellan begreppsligt och perceptuellt som han identifierar med diegesis och respektive mimesis. Men han diskuterar också en tradition inom den intermediala forskningen där man beskrivit det ena mediet i termer av det andra. Man har då till exempel använt en terminologi som relaterar till filmen eller dramat för att beskriva prosan. Tendensen kan illustreras med uppkomsten av uttryck som "scen" eller "point of view" inom studier av romanens berättarteknik.

Johansson prövar sådana beskrivningar ingående. Han diskuterar de olika typerna av representationsbärare (dvs. det konventionella tecknet och framför allt filmens bild- och ljudspår) och ikonicitet. I detta avsnitt finns också en längre genomgång av olika bildteorier. De olika teorierna sägs beskriva olika aspekter av fenomenet och syntetiseras i en mer övergripande beskrivning. Efter denna genomgång diskuteras attrapper (ett föremål med hjälp av vilket vi skall föreställa oss något annat) och identitetstecken som typer av ikoniska representationer. Avhandlingsförfattaren prövar i det därpå följande avsnittet om det kan förekomma ikonicitet, i någon av de varianter han redogjort för, i prosan. Resultatet kan beskrivas som att det finns en rad olika typer av ikoniska relationer mellan å ena sidan tecken och å andra sidan mening och betydelse. En adekvat intermedial jämförelse som anknyter till dessa begrepp måste därför, enligt Johansson, ta hänsyn till dessa nyanser och närmare beskriva i vilken bemärkelse man använder begreppen. Även avsnittet om index präglas av teoretiska resonemang som mynnar ut i distinktioner mellan olika typer av index och indexikala relationer. I anknytning till detta diskuteras utförligt hur implikation fungerar i de båda medierna.

I den fjärde och avslutande delen (s. 267–395) behandlas fiktion och perspektiv i prosa och film. Detta avsnitt är särskilt intressant eftersom Johansson här för samman de semantiska och syntaktiska beskrivningarna från tidigare avsnitt med en pragmatisk fiktionsteori och relaterar detta till det han beskriver som "narrativt perspektiv" och som han uppfattar som centralt i den så kallade diskursnarratologin. Det Johansson kallar "narrativt perspektiv" syftar på olika sätt att förmedla en fiktionsberättelse. Han jämför den så kallade diegetiska varianten där en berättare tänks förmedla framställningen och en mer mimetisk framställning som, enligt Johansson, innebär att vi så att säga direkt eller förmedlat percipierar den framställda världen. Avhandlingsförfattarens bärande tanke är "att olika typer av medier och berättelseformer initierar och föreskriver olika typer av mottagarreaktioner" (s. 267).

Johansson diskuterar i detta avsnitt bland annat en vanlig tradition inom berättarteori som ansett att berättaren är en obligatorisk instans i allt berättande. Denna tradition sägs antingen ha resulterat i att dramat och filmen uppfattats som icke-narrativa eller att man förutsatt att den obligatoriske berättaren återfinns även i dessa medier. Han häv-

dar att de argument som anförts för en sådan obligatorisk instans måste ifrågasättas. Dessutom svarar inte teorin om en obligatorisk berättare mot de föreställningar som mottagarna antas göra beträffande olika "spelfiktionen". Begreppet är hämtat från Kendall Walton, en av de teoretiker som har betytt mycket för Johanssons sätt att argumentera. I detta sammanhang presenterar och diskuterar han också teorier som inte uppfattar berättaren som en nödvändig instans ens i vissa former av verbalt berättande. Dessa teorier utgår, enligt Johansson, från att den typiska fiktionsframställningen i själva verket är internt fokaliserad och inte berättarförmedlad. Avhandlingsförfattarens slutsats är att berättarbegreppet är alltför oprecist och motsägelsefullt och att den obligatoriske berättaren saknar transmedial relevans och är för abstrakt för att vara användbar i ett intermedialt sammanhang. Han föreslår vidare att båda framställningstyperna – den berättarförmedlade och synvinkelsberättandet – återfinns i båda prosan och filmen.

Denna diskussion har en central plats i den intermediala forskningen eftersom den knyter an till de grundläggande dikotomier som varit avgörande i den traditionella beskrivningen av skillnaden mellan de två medierna. Enligt Johansson utgår dessa föreställningar från drag som anses typiska för de olika representationsbärarna (språket och bilden): "Föreställningen att språkliga litterära berättelser alltid förmedlas av en berättare, till skillnad från filmiska berättelser som direkt visar en historia, tycks handla om ett samspel mellan konventionalitet, ikonicitet och indexikalitet" (s. 281). Men dessa kvaliteter i de två medierna samverkar med och motverkas, enligt Johansson, av berättandets konventioner, indexikalitet och ikonicitet (s. 281–282).

Johansson diskuterar också fyra olika fiktionsteorier: (a) den diegetiska teorin, enligt vilken fiktionella framställningar är fingerade representationer; (b) den mimetiska teorin, som utgår från en distinktion mellan fingerade verklighetspåståenden och sceniska avbildningar av handling och liv och beskriver det senare som fiktion; (c) fiktion som presentations-teorin, i vilken fiktion knyts till en speciell författarintention där något presenteras för begrundan; (d) "the imagination theory", som beskriver fiktion som att vi föreställer oss eller låtsas att vi informeras om verkliga förhållanden. Avhandlingsförfattaren anser att ingen av dessa teorier gör skäl för att vara fiktionsteorin med stort F och föreslår även i detta fall en syntetisering enligt

vilken de olika teorierna sägs svara mot fyra typer av representation. De fyra typerna kan förekomma i ett och samma verk men de är, hävdar Johansson, logiskt oberoende av varandra.

Med hjälp av Kendall Waltons distinktion mellan verk- och spelfiktion förs slutligen ett resonemang om fiktionsberättelsens perspektiv. Johansson föreslår att det finns två dominerande spelfiktioner, episka spel och perceptuella spel. Dessa sägs förekomma både i filmen och i prosan. Här återknyter han till diskussionen om den obligatoriske berättaren och föreslår att berättaren inte är en logisk konsekvens av en viss framställningsform (språket) utan en föreställning som en fiktionsnarration i vissa fall föreskriver. Episka spel – där vi alltså förutsätts föreställa oss en förmedlande berättare – kan förekomma i olika varianter och det är inte ovanligt att berättaren så att säga tonar bort och att det sker ett skifte av spel.

Perceptionsspelet innebär, enligt Johansson, att vi föreställer oss att vi direkt tar del av fiktionsvärlden antingen oförmedlat eller utifrån en eller flera karaktärens synvinkel. Även dessa spel kan förekomma i båda medierna. Johansson avvisar därmed tanken att prosan och filmen på ett enkelt sätt kan delas upp i diegetiskt – mimetiskt enbart utifrån semiotiska resonemang. Däremot anser han att de olika teckensystemens inneboende kvaliteter medför att de båda typerna av spelfiktioner i olika grad kommer att framstå som rika och realistiska. Ett spels rikedom sägs beskriva perspektivupplevelsens styrka och berör mängden handlingar och operationer som vi kan utföra i förhållande till fiktionsspelet. Ett spels realism knyter an till hur livfullt vi kan föreställa oss om fiktionens handlingar och upplevelser att de är verkliga. Johansson demonstrerar avslutningsvis de olika spelen och dessas relativa rikedom och realism genom att relatera dem till en lång rad exempel från film och fiktionslitteratur.

Som jag nämnde inledningsvis uppfattar jag Johanssons avhandling som något mycket mer än ett examensarbete. Med en beundransvärd noggrannhet behandlas fråga efter fråga som relaterar till den aktuella diskussionen. Författaren "genar" aldrig utan försöker gå till botten med varje definition och distinktion i ett samtal med en mängd teoretiker. Trots att arbetet skulle kunna uppfattas som flera projekt eller en samling av akademiska uppsatser håller det ihop och Johansson återkopplar konsekvent till det som är hans ämne och till sina exempel.

Jag anser emellertid att man kan ha vissa kritiska synpunkter på avhandlingsförfattarens själva in-

gång i ämnet, eftersom han genom att fokusera på de olika teckensystemen och genom att utgå från vissa fiktionsteorier trots allt kan komma att ställa viktiga aspekter av fiktionsprosan och filmen som narrativa konstverk åt sidan. Då och då återkommer visserligen uttryck som "berättandets konventioner" och i synnerhet i de senare avsnitten ställs frågan hur "kvaliteter inneboende i själva mediet ... samverkar med och motverkas av berättandets konventioner", men fokus faller ändå i första hand på representationsbärarnas egenskaper och en specifik fiktionsteori. Risken med denna betoning är att mening och betydelse kan komma att knytas till egenskaper hos olika representationsbärare eller till läsarens möte med den "värld" (de "fiktionssanningar") som fiktionen tänks referera till, i stället för att betraktas som en tolkning av signaler i det specifika kommunikativa regelsystem som fiktionsnarrationer utgör. Johansson hänvisar onekligen då och då till "kontexten" och säger att denna avgör vilken fiktionssanning vi får del av, men ofta är denna tanke enbart implicit i resonemang om till exempel metaforer, symboler och implikationer. Jag hade önskat att denna meningsgivande/bestämmande "kontext" fått större utrymme i arbetet.

Det problem jag syftar på blir kanske allra tydligast i förhållande till bilden, eftersom man där enligt min uppfattning måste göra en tydligare skillnad mellan fotografiet och filmen än vad jag anser att Johansson gör. Nu kan man rent av få intrycket att Johansson anser att meningen i en filmbild ges av egenskaper hos den enskilda representationsbäraren snarare än av det narrativa konstverk i vilket den enskilda bilden ingår. Men om vi till exempel skulle se en rodnande skådespelerska i en film hur vet vi då om denna rodnad har en indexikalisk betydelse eller inte? Eller hur avgör vi om något, med Waltons ord, är "silly questions" då vi "fyller ut" eller drar "implikationer" i förhållande till ett textfragment eller en bild? Frågor som dessa kan enligt min uppfattning inte besvaras enbart genom hänvisningar till de olika representationsbärarnas egenskaper eller till en fiktionsteori som utgår från vår förmåga att göra "abduktioner" baserat på vår kännedom om livet i den verkliga världen. Det handlar snarare om att tolka en viss typ av mening utifrån ett specifikt (men svärdefinierat) regelsystem. Om vi alltså verkligen "föreställer" oss något då vi tar del av en fiktion förmedlad med hjälp av olika representationsbärare måste då inte dessa föreställningar vara "bemyndigade" utifrån någon typ av överordnad meningsgivande sammanhang?

Jag är vidare kritisk till de antaganden om ett slags läsar- eller åskådardfenomenologi som de pragmatiska fiktionsteorierna utgår ifrån, där man tycks anse sig kunna säga hur läsare uppfattar och tolkar olika inslag i fiktionsframställningar. Det är enligt min uppfattning oklart vilket värde och status dessa resonemang egentligen har och i vilken grad de svarar mot och beskriver hur receptionen av fiktion egentligen går till.

Man kan också ha synpunkter på det syntetiserande anslaget i Johanssons arbete. När man sammanställer tidigare forskning på detta sätt riskerar man alltid att göra visserligen nödvändiga men ändå problematiska grupperingar av forskare och enskilda uppfattningar. Vid några tillfällen kan man ställa sig frågande till de sammanställningar Johansson gör. Det gäller till exempel hans diskussion av olika fiktionsteorier. Jag uppfattar inte att de fyra varianterna är kongruenta då den fjärde – ”the imagination theory” – tycks beskriva själva fenomenet fiktion medan de tre övriga kan knytas till olika uttrycksformer eller författarintentioner. Det tycks också vara denna teori som Johansson själv faktiskt utgår ifrån.

Dessutom finns risken att inga synpunkter tillåts vara riktigt radikala, i stället inordnas de under och förklaras i relation till en större tradition. Detta leder vid några tillfällen till att uppfattningar som framställts som distinkta alternativ nu reduceras till beskrivningar av olika aspekter av ett och samma fenomen, där Johansson menar sig veta vilket detta fenomen är.

Den typ av sammanställning och utvärdering av tidigare forskning som Johansson gör sker alltid i sin tur alltid utifrån en position präglad av vissa antaganden, syften och föreställningar. Just den positionen diskuterar Johansson för lite.

Avhandlingen mynnar inte ut i en enda enskild tes, istället flyttar Johansson fram forskningen just genom att på ett grundläggande sätt sammanställa, redogöra för och kritiskt pröva aktuella ståndpunkter och teorier. Detta mynnar ut i en generell modell för narrativ fiktionsrepresentation. Avhandlingen bör därför få stor betydelse inte minst därför att den, på svenska, samlar upp tidigare forskning inom en viss tradition och lägger en grund för fortsatta studier i detta och relaterade ämnen. Johanssons avhandling kommer att fungera som ett standardverk i dessa frågor som man inte kommer att kunna gå förbi.

Greger Andersson

Maria Engberg, *Born Digital. Writing Poetry in the Age of New Media*. Uppsala 2007.

Aya Karpinskas ”ek-stasis” kan kortfattat beskrivas som en tredimensionell, geometrisk diktkonstruktion där ord står, hänger, ligger och svävar, en del nära en del längre bort. Du ser dem ovanifrån, underifrån, bakifrån och från sidan, vissa fullt läsbara, andra skymda till en del eller kanske helt. Du styr din läsning mycket konkret genom att välja perspektiv, avstånd och vinkel och utforskar på så sätt bokstavligen dikten. Andra digitala dikter kräver ingen eller begränsad aktivitet från sin läsare och fungerar snarare som korta bildsekvenser eller videoklipp. Ingrid M. Ankersons ”While Chopping Red Peppers” är en animerad diktsekvens som integrerar bilder, texttrader och ljud. En kvinna läser dikten och då och då hörs ljudet från paprika som hackas. För att få dikten uppspelad/uppläst måste man klicka på ”Watch Red Peppers” på förstasidan, vilket ger en indikation om diktens karaktär.

I sin avhandling *”Born Digital. Writing Poetry in the Age of New Media”* (167s + CD) tar sig Maria Engberg an Karpinskas och Ankersons verk vid sidan av ett antal andra digitala dikter med framträdande multimediala inslag (bilder, ljud, grafik, video, animeringar). Engberg visar i sina analyser hur de multimedia aspekterna i allra högsta grad är betydelsebärande; diktens konstruktion på olika nivåer är en mycket central del av verken och avgörande för förståelse och tolkning. En utgångspunkt för avhandlingen är bristen på fungerande analysverktyg när det gäller dessa digitala lyriska uttryck – traditionell litteraturteori och metod räcker helt enkelt inte till när stilistiska och strukturella effekter och egenskaper hos dessa dikter ska beskrivas. Avhandlingens syfte är därför att utifrån analyser av enskilda dikter formulera en analytisk metod och utveckla kritiska begrepp som underlättar i beskrivningar och tolkningar av den här typen av diktverk. Mot bakgrund av att genren är nästintill okänd bland svenska litteraturforskare och även internationellt sett är ett relativt utforskat område, är avhandling även avsedd att fungera som en ingång till den digitala poesin och öka kunskapen om digital litteratur i allmänhet.

I inledningen diskuteras begreppet digital poesi (”digital poetry”) som Engberg väljer att använda framför jämförbara termer som ”e-poetry”, ”new media poetry” och ”cyberpoetry”. Termen ska förstås som ett samlingsnamn för dikter och andra typer av lyriska verk som är skapade i och för en di-